

Škofjeloški pasijon, živa mojstrovina državnega pomena, njegov položaj v Evropi in svetu

Škofjeloški pasjon

O pomenu Škofjeloškega pasijona za Loko, Slovenijo in tudi širše verjetno bralce Loških razgledov ni treba posebej opozarjati. Vemo, da Brižinski spomeniki, ki so najstarejši zapis našega jezika (nastali so okoli leta 1000), »Škofjeloški rokopis« iz leta 1466, s prvim zapisom slovenskih imen za mesece, in Škofjeloški pasijon predstavljajo tri najsvetlejše dragulje v kroni škofjeloškega zamorca, ki žarčijo iz Loke po Sloveniji in daleč izven nje. Prvega od teh draguljev hranijo v Münchenski Bavarski državni knjižnici, drugega v Avstrijski narodni biblioteki na Dunaju, tretjega pa doma, v škofjeloškem kapucinskem samostanu, kjer ga je pater Romuald Štandreški pred tristo leti tudi napisal. O slednjem, ki je naše najstarejše ohranjeno dramsko besedilo, in o njegovih uprizoritvah smo v *Loških razgledih* obširno pisali leta 1999, ob prvi povojni uprizoritvi, v režiji Marjana

Kokalja, ko je bil po triinšestdesetih letih Debeljakove uprizoritve (1936) v Loki končno, skoraj čudežno, oživljen Škofjeloški pasijon. Tedaj se je petnajst avtorjev v sedemnajstih temah razpisalo na 209 straneh. Kaj takega se v Loških razgledih ni nikoli več niti približno ponovilo.

Utrinek iz Škofjeloškega pasijona. (foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Kasneje se je v Loških razgledih o Škofjeloškem pasijonu pisalo bolj malo, če izvezemo leto **2006**, ko naj bi se zopet uprizoril Škofjeloški pasijon. Tedaj se je na plečih pasijona »udarila« politika in kratko so potegnili pasijon in ljudje. Na pogorišču pa je vzknila Potujoča razstava Škofjeloški pasijon, avtorjev Tadeje Primožič in Marjana Kokalja, ki se je selila po Sloveniji in tujini, širila vedenje in poslanstvo o njem ter kazala njegovo vitalnost. Ob razstavi je pet strokovnjakov publiki predstavilo svoja znanstvena in strokovna pasijonska dognanja. Pomembno razstavo je zaključil koncert pasijonske glasbe Toneta Potočnika in koralnega zbora Akademije za glasbo. Bogat katalog razstave s temi referati in dodatnimi prispevki je kot stranska korist postal prva številka nove revije **Pasijonski doneski**, ki od takrat vsako leto bogatijo naše vedenje o pasijonih oziroma pasijonskih igrah ter širše o duhovni drami včeraj, danes in jutri.

Istega leta je v *Loških razgledih* 53 Tadeja Primožič podrobno pisala o razstavi in projektu neuprizorjenega pasijona, Marjan Kokalj pa je v prispevku Pol leta kasneje izprašal vest političnim protagonistom, ki so pokopali uprizoritve. V zaključku želi: »... več naklonjenosti s strani tistih, ki so do pasijona doslej imeli predsodke, četudi prikriti. Upam, da smo se od spomladanskega časa letošnjega leta 2007 vsi česa naučili.« Očitno je pomagalo, saj so ljudje spoznali, da je pasijon od nas vseh in za nas vse, da nas združuje in ne razdvaja.

15. decembra 2008 je bil Škofjeloški pasijon kot prvi v Sloveniji vpisan v novoustanovljeni **Register žive dediščine** (Uradni list RS, št. 16/08).

Leto **2009** je bila Loka zopet v znamenju pasijona, pri njem je sodelovalo 1200 ljudi, prostovoljcev, od tega 800 nastopajočih, med njimi tudi več kot 80 konjenikov, 200 pevcev in 100 instrumentalistov. Igralski vodja je bil ljubiteljski režiser, karizmatični Borut Gartner. V velikonočnem času (od 18. marca do 26. aprila) si ga je na osmih uprizoritvah ogledalo okoli 24 000 ljudi.

Leta **2010** je v Škofji Loki pričela z delom Skupina za pasijon, z namenom, da bo skrbela za pasijonsko dejavnost do naslednje uprizoritve leta 2015. Od 17. do 20. marca 2012 je potekal v Škofji Loki mednarodni simpozij Pasijoni v Evropi. Občina Škofja Loka je 9. junija 2010 prejela posebno priznanje za projekt Škofjeloški pasijon 2009 – za edinstven in odmeven kulturni dogodek v Sloveniji, ki je hkrati z ohranjanjem kulturne dediščine pomenil izjemen dosežek pristoje pri nas.

19. julija 2012 je Vlada Republike Slovenije razglasila **Škofjeloški pasijon za živo mojstrovino državnega pomena**. Škofjeloški pasijon je prva živa mojstrovina državnega pomena v Sloveniji. Predlog odloka je bil pripravljen v sodelovanju z Občino Škofja Loka, skupaj s strokovnimi službami Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport ter Slovenskim etnografskim muzejem, koordinatorjem varstva žive dediščine.

Na podlagi 20. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08 in 123/08) Vlada Republike Slovenije izdaja

Odlok o razglasitvi Škofjeloškega pasijona za živo mojstrovino državnega pomena

1. člen

Za živo mojstrovino državnega pomena se razglasi enota žive dediščine Škofjeloški pasijon, EID 2-00001 (v nadaljnjem besedilu: živa mojstrovina).

2. člen

Vrednote, ki utemeljujejo razglasitev za živo mojstrovino, so:

- pasijonska procesija v Škofji Loki spada med najstarejše kontinuirano uprizarjane gledališke igre v Sloveniji,
- na osnovi ohranjene pisne predloge se je pasijonska uprizoritev z vmesnimi prekinitvami izvajala v postnem in velikonočnem času od leta 1713 do ukinitve v času jožefinskih reform; v 20. stoletju je bila oživljena leta 1936 in ponovno leta 1999,
- izvirno dramsko besedilo Škofjeloškega pasijona, ki ga je med letoma 1715 in 1727 zapisal Lovrenc Marušič, pater Romuald, je najstarejše v celoti ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku z dodatki v latinskem in nemškem jeziku in z režijskimi opombami,
- znotraj srednjeveškega jedra Škofje Loke več sto nastopajočih uprizori 13 figur pasijona,
- Škofjeloška pasijonska procesija povezuje formalne in neformalne skupine, skupnosti in posameznike iz mesta in okoliških vasi, zlasti območja nekdanjega Loškega gospostva, ki sodelujejo pri izvedbi,
- Škofjeloška procesijska uprizoritev je sinteza pasijonske žive dediščine, ki se je oblikovala v evropskem alpskem prostoru, lokalnega okolja, ki je to nadgradilo z izvirnostjo besedišča, z značilnimi prenosnimi odri, drugačnim sestavom konjenice in vrstnim redom figur, ter uprizarjanj v scenski nadgradnji srednjeveškega mesta.

3. člen

Živa mojstrovina se razglasi z namenom, da se zagotovita njena javna dostopnost in njeno prenašanje iz roda v rod ter ohranijo naslednje varovane sestavine:

- izvedba po izvirnem dramskem besedilu,
- izvedba v postnem in velikonočnem času,
- izvedba na trgih in ulicah srednjeveškega jedra Škofje Loke.

4. člen

Za živo mojstrovino velja varstveni režim, ki določa:

- procesijska uprizoritev mora temeljiti na izvirnem dramskem besedilu patra Romualda,
- uprizarjanje se izpelje v postnem in velikonočnem času,
- uprizarjanje se izpelje na ulicah in trgih srednjeveškega jedra Škofje Loke,
- uprizoritve pasijona so v slovenskem jeziku,

- prednostno je vključevanje lokalnih skupin, skupnosti in posameznikov med nastopajoče,
- zagotavljanje kontinuiranega uprizarjanja (najmanj vsako deseto leto),
- obvezno evidentiranje in dokumentiranje, vključno s snemanjem vsakokratne uprizoritve,
- ohranjanje in varovanje materialnih prvin za izvedbo pasijona (kostumi, pripomočki, predmeti),
- ohranjanje in varovanje izvirnega izvoda dramskega besedila v Kapucinskem samostanu Škofja Loka,
- ohranjanje odprtih obstoječih trgov in ulic srednjeveškega jedra Škofje Loke.

5. člen

Nosilec Škofjeloškega pasijona je Občina Škofja Loka, ki zagotovi kontinuiteto uprizarjanja pasijona in sodelovanje skupin, skupnosti in posameznikov.

6. člen

Nosilec mora zagotoviti, da avtorske pravice posamezne izvedbe ne ogrožajo redne in celostne izvedbe Škofjeloškega pasijona.

7. člen

Strokovne naloge v zvezi z varstvom žive mojstrovine opravlja Koordinator varstva žive dediščine.

8. člen

Nadzor nad izvajanjem odloka opravlja inšpektorat, pristojen za področje kulturne dediščine.

9. člen

Ta odlok začne veljati naslednji dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.

Št. 00727-6/2012

Ljubljana, dne 19. julija 2012

EVA 2012-3330-0075

Vlada Republike Slovenije

Janez Janša

predsednik

Vsebinska obrazložitev

Škofjeloški pasijon (Pasijon) je uprizorjena postno-velikonočna spokorniška pasijonska procesija. V kontinuiranem sprevodu in na več odrih je predstavljena pripoved o trpljenju Jezusa Kristusa in simbolni povezavi njegovega trpljenja z grehi ljudi od Adama in Eve naprej, v izročilu povezav stare in nove zaveze: raj, padec prvih staršev, smrt in pekel (dodan pozneje), zadnja večerja, Samson, krvavi pot, bičanje, kronanje, Jeronim, Ecce homo! Kristus na križu, Mati božja sedmerih žalosti, skrinja zaveze, Kristusov grob.

Pasijon se uprizarja v odprtem prostoru ulic in trgov srednjeveškega jedra Škofje Loke. V letih 1999, 2000 in 2009 so pasijon uprizarjali v več predstavah na štirih glavnih lokacijah, kjer prizore s številnimi nastopajočimi odigrajo

zapovrstjo. Procesija se je oblikovala pri nekdanji vojašnici v t. i. »Pasijonskem taboru« in po Šolski ulici prišla do Kapucinskega samostana, v katerem hranijo originalno besedilo. Procesija je vodila čez stari Kamniti most na Mestni trg, kjer je bilo prvo prizorišče, nadaljevala do obzidja, kjer je bilo pred poslopjem sedanje upravne enote drugo prizorišče. Po Kopališki in Fužinski ulici je šla procesija na rob Spodnjega trga, do tretjega prizorišča na območju stare tržnice. Čez Spodnji trg in mimo Špitalske cerkve je šla procesija do Kašče, kjer je bilo četrto prizorišče. Nastopajoči so se po tem vrnili v »Pasijonski tabor«.

Zasnova postnih in velikonočnih pasijonskih procesij je nastala v srednjem veku in se zelo razvila v robnem prostoru Alp. Prizori pasijona, Kristusovega življenja in povezav starega in novega testamenta so pogosti v besedilih in starejših dokumentiranih upodobitvah, tudi na cerkvenih freskah v neposredni okolici Škofje Loke, na območju nekdanjega Loškega gospostva. V Škofji Loki se je dramtizirana procesija odvijala najmanj od leta 1713, vse do jožefinskih reform in dekreta 27. decembra 1782. Dokumentiran zapis in izvedba leta 1721 je bilo izhodišče za poimenovanje Škofjeloški pasijon 1721 *Processio Locopolitana*.

Škofjeloški pasijon je kot prvo gledališko besedilo, pisano in izvajano v slovenščini, med letoma 1715 in 1727 zapisal Lovrenc Marusič, tudi Marušič ali Marusig (1676–1748), kapucinski pater Romuald Štandreški, ki je v obravnavanih letih delal v samostanu v Škofji Loki kot pridigar in magister processionis – voditelj procesije. Pater je v 863 rimanih verzih napisal eno najlepših dramskih pesnitev v slovenski literaturi, tudi na podlagi starejših besedil in poznavanja izvedb spokornih procesij. Besedilo je zapisal z najmanj petimi sodelavci, pomočniki in nasledniki; ti so dopisali opombe v različnih jezikih (latinščini, nemščini). Posamezne opombe imajo značilnosti poznejših režijskih knjig. Pasijon je eden od največjih dosežkov slovenskega slovstva v baročnem obdobju.

Na podlagi zapisanega originalnega besedila, ki je shranjeno v Kapucinskem

Procesijski tip uprizoritve je ena glavnih značilnosti škofjeloške pasijonske igre. (foto: Alojzij Pavel Florjančič)

samostanu v Škofji Loki, na osnovi dopolnil, pisanih v latinščini in nemščini, z inventivnostjo režiserjev ter nastopajočih – igralcev so pasijon kontinuirano uprizarjali do uradne ukinitve med jožefinskimi reformami. Obudili so ga v izvirni procesijski pasijonski obliki leta 1936, v režiji dr. Tineta Debeljaka.

Znova so integralni Škofjeloški pasijon 1721 uprizorili leta 1999 in nato še leta 2000. Režiser Marijan Kokalj je na 16 predstavah vodil več kot 570 nastopajočih. Nastopajoči so znova združili skupine iz vasi nekdanjega Loškega gospostva. Zabeležili so več kot 50 000 obiskovalcev. Leta 2000 je predstavo režiral Borut Gartner, nastopalo je kar 950 kostumiranih ljudi, vključno s konjeniki z značilnimi atributi. Na osmih predstavah so zabeležili 24 000 obiskovalcev. Pod vodstvom režiserja in njegovih sodelavcev so že priprave na uprizoritev pomemben del obujanja tradicije pasijona, dodatno spodbujajo razvoj obrti in druženje ljudi. Nova uprizoritev je bila leta 2009.

Kompleksno predstavitev, organizacijo in promocijo je pod okrilje sprejela Občina Škofja Loka. Skrbi za ohranjanje izročila pasijona, skladiščenje kostumov, opreme in pripomočkov za uprizoritev ter kakovostno promocijo in koordinacijo med številnimi društvi in drugimi civilnimi združenji, ki sodelujejo pri njej. Občina v obdobjih med celostnimi uprizoritvami usmerja in spodbuja poustvarjanje, interpretacije, promocijo delov pasijona in razstave o njem. Je članica združenja Europassion, ki povezuje različne evropske pasijonske kraje s podobnimi gledališkimi uprizoritvami ali procesijami.

Sedanja pasijonska procesija je največja uprizoritev v odprtem prostoru srednjeveškega mesta v tem delu Evrope in edina v slovenščini. Druga znana prizorišča pasijonskih iger znotraj območja alpskega prostora in obrobja so v statičnem gledališkem ambientu (npr. Oberammergau v Nemčiji ali Erl in St. Margarethen v Avstriji).

Europassion

Leta 2007 smo se s Škofjeloškim pasijonom odprli v svet. S hrvaško pasijonsko baštino smo izmenjali dva pasijonska projekta, Ločani z razstavo in pasijonskim koncertom v Zagrebu, Hrvatje pri nas s koncertom stare sakralne glasbe v Stari Loki. Peter Pokorn je v Freisingu razstavil fotografije uprizoritev Škofjeloškega pasijona 1999/2000. V nemškem pasijonskem mestu Wintrich smo **18. maja 2007** postali polnopravni član **Europassion**-a, združenja evropskih pasijonskih mest. Povezovanje evropskih pasijonskih krajev se je začelo leta 1982, v španski Esparregueri. Leta 2010 je bilo v njem včlanjenih 87 pasijonskih krajev iz 15 držav. Največ, 20, jih je v Italiji, po enega pa imajo Češka, Hrvaška, Nizozemska, Portugalska, Romunija, Slovenija in Švica. Najbolj poznan in tudi »največji« pasijon je v bavarskem Oberammergauu, izvajajo ga na odprtem odru in traja pet ur in pol. Uprizarjajo ga nepretrgoma od leta 1633, vsakih deset let. Igrajo ga po mnogo mlajšem predelanem besedilu neznanega avtorja. Oblikuje ga 2 500 udeležencev, v pokriti dvorani ga spremlja 4 720 obiskovalcev. Od maja do oktobra ga v stotih predstavah obišče približno pol milijona ljudi s celega sveta. V avstrijskem Erlu imajo pasijon vsakih šest let, igrajo ga od leta 1613. V St. Margarethen na Gradiščanskem imajo pasijonske igre od leta 1926, igrajo jih vsakih pet let.

Mogočna arena v antičnem kamnolomu lahko sprejme naenkrat blizu 5 000 obiskovalcev. Pasijon igrajo v poletnem času in je množično obiskan. Skoraj vsi italijanski pasijoni so iz novejšega časa. Edini z daljšo tradicijo je v Sordevolu, ki ga igrajo od leta 1816. Tudi vse francoske in belgijske pasijonske igre niso starejše od sto let, podobno velja za večino nemških, ki jih je skupaj enajst. Za najstarejšo pasijonsko igro se šteje španski La Passio Cervera s tekstom iz leta 1481, vendar ga igrajo po novem besedilu iz leta 1940.

Vsako leto je v enem od pasijonskih mest pasijonsko srečanje s predavanji, posvetovanjem, vsake štiri leta pa kongres. Ob uprizoritvi Škofjeloškega pasijona leta 2021, ob 300-letnici Romualdove pasijonske procesije, bomo gostili številno evropsko pasijonsko družčino, ki bo imela v Škofji Loki svoj kongres.

Unesco

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation) je specializirana agencija znotraj Organizacije združenih narodov. Glavni cilj je prispevati k miru in varnosti s sodelovanjem držav na področjih izobraževanja, znanosti in kulture, z namenom poglobiti splošno spoštovanje pravice, zakona prava ter človekovih pravic in osnovnih svoboščin. V UNESCO je včlanjenih 192 držav, Slovenija je članica od leta 1992.

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine je bila sprejeta na 32. konferenci Unesca, v Parizu, leta 2003, veljati je začela leta 2006. V Sloveniji je bila ta konvencija v zakonodajo vključena z Zakonom o varstvu kulturne dediščine (2008).

Aprila 2011 je Ministrstvo za kulturo skupaj z Občino Škofja Loka pristopilo k pripravi nominacije Škofjeloškega pasijona za vpis na reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva pri Unescu.

19. julija 2012 je Vlada Republike Slovenije Škofjeloški pasijon razglasila za živo mojstrovino državnega pomena. S tem dejanjem se je odprla pot za **vpis Škofjeloškega pasijona na UNESCO Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva**. Prvi sestanek delovne skupine za pripravo nominacije Škofjeloškega pasijona za vpis na ta seznam je bil 6. novembra 2012, v pisarni mag. Miha Ješeta, župana Občine Škofja Loka. Dokončanje nominacije je predvideno v maju 2013.